

1831 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Bir Toponimi İncelemesi: Bozok Sancağı Örneği

A Toponymical Analysis Based on the 1831 Population Registers: The Example of Bozok Sancak

Havva YAZICI¹

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, Rize, Türkiye.
havvayazc@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received: 01.06.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 05.09.2025

Atıf/Cite this article:

Yazıcı, H. (2025). 1831 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Bir Toponimi İncelemesi: Bozok Sancağı Örneği. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (23), 157-170.

This article checked by

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Toponimi adıyla bilinen ve yer adlarının kökenini inceleyen bilim dalı, toplumların kültür hazinelerini barındırması hasebiyle üzerinde titizlikle durulması gereken mühim bir konudur. Coğrafi bölgelerin zaman içerisinde göçler, savaşlar, isyanlar gibi pek çok farklı sebepten dolayı değişime maruz kalması yer adlarına da sirayet etmiştir. Buna binaen bölgedeki yer isimleri de kısmen veya tamamen değişmiştir. Bu bağlamda yer adlarının sistematik bir şekilde incelenmesi pek çok toplumsal değişimi takip edebilme imkânı sağlar. Osmanlı Devleti'nin önemli idari birlerinden biri olan Bozok Sancağı'ndaki yer adlarının tespiti de yaşanan değişim ve dönüşümleri yansıtmaları açısından kıymetli haizdir. Bölgesel bir araştırma niteliği taşıyan bu çalışmada, İç Anadolu'nun Orta Kızılırmak havzasında yer alan Bozok Sancağı'ndaki yer adları nüfus defterleri esas alınarak incelenirse de çalışmada sık sık 16. yüzyılda düzenlenen tahrir defterlerine atıfta bulunarak çeşitli analizler yapılmıştır. Çalışmada temel olarak 1831 tarihinde derlenen 2051, 2052, 2053 numaralı defterlerden istifade edilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde elde edilen bulgular ise kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bozok, Toponimi, Yer Adları.

Abstract

The branch of science known as toponymy, which studies the origin of place names, is an important subject that should be carefully focused on because it contains the cultural treasures of societies. The fact that geographical regions have been subject to change for many reasons, such as migrations, wars, and rebellions, has also been attributed to place names. Therefore, the names of the places in the region have also changed wholly or partially. In this context, a systematic study of place names allows one to follow many social changes. Determining the place names in Bozok Sancak, one of the important administrative units of the Ottoman Empire, is also valuable in reflecting the changes and transformations experienced. Although the place names in Bozok Sancak, which is located in the Central Kızılırmak basin of Central Anatolia, are examined based on population books in this study, which has the nature of a regional research, the 16th-century place names are frequently discussed in the study. Various analyses have been made regarding the Tahrir notebooks organized in the century. In the study, the notebooks numbered 2051, 2052, and 2053, compiled in 1831, were used as the basis. The findings obtained from the examinations were evaluated by dividing them into categories.

Keywords: Bozok, Toponymy, Place Names.

Giriş

Bozok adı ilk kez 1153 yılında Selçuklu hükümdarı Sencer'e isyan eden Oğuzlar hakkındaki kaynaklarda geçmektedir (Gündüz, 2020: II/208). Boylar halinde yaşadığı bilinen Oğuzlar, 24 boydan meydana gelmekte ve bunlar Bozok ve Üçok olarak tasnif edilmektedir. Bu ayrım yay ve ok gibi sembollerle ideolojik hale gelerek Bozok'a (yay) hakimiyet, Üçok'a ise (ok) tabii güç anlamları atfedilmiştir (Eraslan, 1986: 5-8). Bozoklar, 24 boyun 12'sinin bağlı olduğu ana grubu temsil eder (Gülten, 2015: 23). Bu ana grup ise Kayı, Bayat, Alkaevli, Karaevli, Yazır, Göğer, Avşar, Yaparlı, Doburga, Karkın, Kızık ve Beğdili boylarından oluşur. Genel itibariyle konar-göçer yaşam tarzını benimseyen bu gruplar, gittikleri yerlerde de bu yapılarını devam ettirmiş ve yerleştikleri yerlere kendi isimlerini vermişlerdir (Koç, 2021: 37). Nitekim Oğuzların Bozok kolu da yerleştikleri bölgeyi bu isimle adlandırmıştır. Hülâsa, Orta Anadolu'da konar-göçer hayata uygun şartları barındıran bölgeye yerleşen grupların önemli bir kısmının Oğuzların Bozok koluna mensup olması bölgenin Bozok adını almasına sebep olmuştur. Öte yandan iç Anadolu Bölgesi'nde yer alan otlakların büyük bir bölümünün Yozgat ve çevresinde bulunması da konar-göçerlerin bölgeye gelişini tetikleyen en önemli unsurların başında gelir. Bozok yöresinin ortalama 1000-1500 metre yüksekliğe sahip olması onu Orta Anadolu'nun en önemli yaylaklarından biri haline getirmiştir (Koç, 2000: 197-200). Diğer taraftan bölgenin ilk olarak ne zaman Bozok ismiyle zikredilmeye başlandığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hoca Saadeddin Efendi, Moğol bakiyesi olan Kara Tatarların Timur tarafından bölgeden götürülmesini anlatırken, pek çok yer isminden söz etmesine rağmen Bozok isminden bahsetmez. Ancak Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Osmanlı hizmetine girişini anlattığı yerde, kendisine Bozok Sancağı'nın verildiğini belirtir (Gülten, 2023: 7).

Günümüzde Yozgat il sınırlarını ihtiva eden Bozok yöresi, pek çok kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bölge, Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiş, ancak bölgenin doğrudan Osmanlı hâkimiyetine girişi 1521 yılında gerçekleşmiştir (Sümer, 1980: 171-172). Akabinde ise Osmanlı idaresine fiilen dâhil edilen Bozok'a sancak statüsü verilmiştir. Bozok Sancağı günümüze nazaran bilhassa 16 ve 19. yüzyıllarda oldukça geniş bir bölgeyi ihtiva etmekteydi. 1642 tarihinde Baltı, Karadere, Kanak-ı Zîr, Sorgun, Deliceözü, Süleymanlı, Akdağ, Kanak-ı Bâlâ, Alıki, Boğazlıyan, Emlâk, Gedik, Çubuk nahiyelerinin yerini Sorgun, Akdağ, Boğazlıyan, Bozok, Süleymanlı-yı Kebir, Süleymanlı-yı Sağır, Gedik-i Çubuk, Emlâk ve Budaközü kazalarının aldığı görülmektedir (Yazıcı, 2024: 11). 1831 tarihinde hazırlanan nüfus defterlerinde ise bu bölge, Yozgat kasabasının da dâhil olduğu Kızılkoca, Selmanlı, Budaközü, Akdağ, Karahisar-ı Behramşah, Sorgun, Gedik-i Çubuk, Emlâk, Süleymanlı ve Boğazlıyan olmak üzere 10 kazaya ayrılmıştır (Gülten, 2023: 4-5). Yine aynı defterlerdeki veriler üzerinden yapılan hesaplamaya göre de Bozok Sancağı'nda toplam nefer sayısının 52.000 olduğu bilinmektedir. Bu rakamın önemli bir kısmını aşiret üyeleri, geriye kalan kısmını ise sancak reayası ve sancağa sonradan gelen göçmenler oluşturmaktadır. 1831 tarihi itibariyle sancağa bağlı toplam köy ise 733'tü (Gülten, 2023: 57). Yukarıda belirtildiği üzere yer isimleri üzerinden yapılacak bir çalışma bölgenin toplumsal yapısını, yer isimlerinin veriliş sebeplerini ayrıca bölgedeki değişim ve dönüşümü gösterebilecek verilere ulaşmamızı sağlar. Bu itibarla Bozok Sancağı'nın köy adlarına ilişkin bilgiler aşağıda kategorize edilerek incelenmiştir.

1. Yer Adlarının Sınıflandırılması

1. 1. Boy, Oymak, Cemaat, Tarikat ve Dini-İlmi Durumlar Belirten Yer Adları

Anadolu'da yer isimleri üzerine yapılan çalışmalarda boy ve oymak adlarına dayanan yer adlarının diğerlerine nazaran önemli ölçüde yüksek olduğu bilinmektedir (Yediyıldız, 1984: II/21; Yediyıldız, 1984: 26; Eröz, 1966: 176-177). Yukarıda da belirtildiği üzere Anadolu'yu fetheden Türkler, kendilerine vatan seçtikleri yerleri isimlendirirken genellikle boy, kabile, oymak, cemaat ve kişi adlarından istifade etmişlerdir (Hanılçe, 2013: 113). Yoğun bir Türkmen yerleşimine sahne olan Bozok'ta, köy isimlerinin neredeyse yarısından fazlası aşiret adına dayanmaktadır. S. Gülten'in yapmış olduğu tespitlerden 16. yüzyılda Bozok'ta mevcut olan 285 köyün, hangi aşiret tarafından kurulduğu ve bölgede yaşayan aşiretlerin kimler olduğu bilgisine erişilebilmektedir¹. A. Demir'in de belirttiği gibi 15-16. yüzyıllarda dahi köylerde nüfus hareketliliği bulunmaktadır (Demir, 2016: 451-458). Diğer taraftan açık bir kayıt olmamasına rağmen bazı köylerin hangi aşiret

¹ Bölgede en fazla köy kuran kabile 85 köy ile Ağcalı kabilesiydi. Onu 41 köyle Kızıl Kocalı, 23'er köyle Çiçekli ve Şam Bayadı, 22 köyle Söklen, 20 köyle Süleymanlı, 19 köyle Selmanlı, 13 köyle Demircili, 8 köyle Ali Beyli, 5'er köyle Hisar Beyli, Zakirli, Ağca Koyunlu, 4'er köyle Karalı, Sekili, 3 köyle Tecirli ve son olarak 2 köyle Karamanlı-yı Dinek kabilelerine tâbi cemaatler takip etmekteydi. Daha fazla bilgi için bkz. (Gülten, 2019: 135-136).

tarafından kurulmuş olduğuna yönelik bazı çıkarımlar yapılabilmektedir. Örneğin, Derzi aşireti yapılan ilk tahrirlerde Hazıdini mezrasında tespit edilirken, zamanla Süleymanlı nahiyesinde bulunan ve diğer ismi Derzi olan bir köye dönüşmüştür. Köyde, bahsedilen cemaatin yaşadığına dair belli bir kayıt tutulmamış olsa da burasının Derzi cemaati tarafından kurulduğuna şüphe yoktur (BOA TD, 315: 213; KKA TD, 31: 100a). Nüfus defterlerinde *Derzili* (2)² olarak kayıtlara geçen köy de ilgili aşiretin izlerini taşımaktadır (NFS. d. 2052: 70; NFS. d. 2051: 322). Mevcut dönemde köye Cungar cemaati yerleşmişse de, köy eski sakinlerinin adını taşımaya devam etmiştir. Bir aşiret ismi taşıyan köyde, farklı bir aşiretin yaşıyor olması, bölgedeki nüfus hareketliliğini göstermesi açısından önemlidir. Aşiretler doğal olarak bir yerde sabit kalmayıp, bulundukları yerleri sık sık değiştirerek başka köylere yerleşmişlerdir³.

Boylar bulundukları bölgelere, bazen kendi boy beylerinin adlarını bazense mensup oldukları aşiretlerin adlarını vermekteydi (Kurt, 2020: 156). Bu sebeple pek çok yerleşim yerinde aşiret adlarına rastlamak mümkündür. Örneğin *Abdallar*⁴ isimli Arapça menşeli köy, adını Anadolu'da yaşamış olan cemaatlerden almış olmalıdır (NFS. d. 2051: 166). Gedik-i Çubuk kazası ile Emlak kazasına bağlı olduğu bilinen bir diğer benzer menşeli köy ise *Abdallı*'dır. Nüfus defterlerinde Abdallı aşiretinin bölgedeki pek çok köye yerleştiği bilgisi vardır. Aynı kökene sahip olan her iki köyün "lar-ı" gibi farklı takılar (çokluk eki-yapım eki) aldıkları görülmektedir. *Can Abdal* adıyla kayıtlara geçen köy ise bir cemaat isminden ziyade abdal-derviş manasında kullanılmış olmalıdır (NFS. d. 2053: 40; NFS. d. 2053: 74).

Kayıtlarda *Abdurrahman Beyli* adıyla karşımıza çıkan köy ise bu adı muhtemelen bağlı bulunduğu cemaat beyinden almıştır. Zira Bozok bölgesinde 1529-1542 tarihlerinde Abdurrahman Bey aşiretinin yaşadığına dair bilgiler mevcuttur (Gülten, 2023: 83-84; NFS. d. 2052: 240). Diğer taraftan bu köyün, bölgenin önemli aşiretlerinden biri olan Pehlivanlıların boy beyi Abdurrahman Bey'den dolayı bu ismi almış olması da kuvvetle muhtemeldir. Zira o, Pehlivanlıların bölgede nam salmış meşhur beylerinden biridir (Yazıcı, 2024: 32). Karahisar-ı Behramşah kazasına bağlı olan *Abdimeşhedi* köyü ise iki ayrı kelimenin birleşmesinden meydana gelmiştir (NFS. d. 2052: 224). Şahıs ismi olarak kullanılan Abdi ile şehitlik anlamına gelen *meşhed*⁵ kelimesinin birleşiminden oluşturulduğu düşünülen bu köy adı, muhtemelen bölgede şehit düşen Abdi isimli önemli bir zatın adıyla şereflelendirilmiştir. Yine sancak içerisinde tesadüf ettiğimiz *Ahsengazili* (2) adlı bir başka köy de bu ismi Dulkadirli Türkmenlerinin Bozok'a yayılmış cemaatleri arasında bulunan Ahsen Gazili aşiretinden almıştır (NFS. d. 2051: 241; NFS. d. 2051: 242; Sarı, 2018). Adını cemaat isminden almış bir diğer yer ise *Alişar*⁶ köyüdür. Bu kez *Hocabey* adıyla dikkat çeken bir başka köy de adını 1556 ve 1576 yıllarında sancakta sakin olduğu anlaşılan Hocabey aşiretinden almış olmalıdır (NFS. d. 2053: 67; Gülten, 2023: 197).

Ağcakoyunlu, *Ağcakışla*, köyleri ise sahip oldukları adları, farklı dönemlerde Bozok Sancağı'nda sakin olan Ağcakoyunlu aşiretinden almıştır (NFS. d. 2051: 164; NFS. d. 2051: 304; NFS. d. 2052: 206; NFS. d. 2052: 120; NFS. d. 2053: 62; Gülten, 2023: 68-69). *Arablı* (3) ve *Arabhacılı* olarak kayıtlara geçen köy adlarının verililişinin altında yatan sebep ise onların Arap asıllı olmalarından ziyade, Halep civarından gelmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Deve yetiştiriciliğinde oldukça maharetli oldukları bilinen bu grupların, Yörük Türkmenleri arasında da bulundukları bilinmektedir. Ayrıca onlar Bozok, Maraş ve Çorum gibi geniş bir alana yayılarak Arap, Araplar ya da Araplı gibi isimlerle anılmışlardır (Gülten, 2016: 118; Türkay, 1981: 50; NFS. d. 2051: 325; NFS. d. 2051: 128; NFS. d. 2051: 212; NFS. d. 2052: 263). Diğer yandan konar-göçer hayatı temsil eden Yörüklerin de doğrudan yer adlarında kullanıldığı görülmektedir. Dar alanda konar-göçerlik yapan bu grupların, Bozok Sancağı'nda da geleneklerini sürdürmüş oldukları *Yörüklü* adlı köy isminden anlaşılabilmektedir (Gülten, 2016: 44; NFS. d. 2051: 437). Konar-göçer Türkmenlerin doğrudan yer adlarında kullanıldığı *Danışmendli* köyüyle de örneklendirilebilir (NFS. d. 2052: 383). Danışmendli Türkmenleri olarak bilinen bu Türkmen gruplarının arasında bulunan Çöplü aşireti de *Çöplü* adlı köy ismine hayat vermiştir (NFS. d. 2053: 148; Gülten, 2023: 208). Diğer taraftan Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rol oynayan Oğuz boylarını da yer adlarında görmek mümkündür. 24 Oğuz boyundan Boz-ok koluna bağlı 12 boydan sadece *Bayatviranı* ve *Yazır* boyları köy adı olarak geçmektedir. Yine aynı defterlerde bu kez Oğuzların Üç-ok koluna bağlı 12 boydan 4'ü köy adı olarak kullanılmıştır. Bunlar: *Çepni* (2), *Salur*, *Yüreğir-i Kebir*,

² Parantez içerisinde belirtilen rakamlar, ilgili köy adından kaç tane bulunduğunu göstermektedir.

³ Özellikle son dönemde bir köyde birden fazla cemaatin bulunma nedenleri için bkz. (Şahbaz, 2024: 40-41).

⁴ "Anadolu'da yaşayan oymaklardan bazısı. Kalender, derviş." (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], 2025).

⁵ "Bir adamın şehit olduğu veya bir şehidin gömüldüğü yer." Bkz. (Devellioğlu, 2010: 731).

⁶ "Köye adını veren Alişar cemaatine Dulkadir ve Tarsus Türkmenlerinin yanı sıra Kırşehir ve Ankara sancaklarında da rastlanır." Ayrıntılı bilgi için bkz. (Gülten, 2023: 164; NFS. d. 2051: 103).

Yüreğir-i Sagir isimli köylerdir (NFS. d. 2053: 36; NFS. d. 2053: 35; NFS. d. 2051: 176; NFS. d. 2051: 383; NFS. d. 2052: 168; NFS. d. 2053: 92; NFS. d. 2052: 74). Buradan hareketle, köy adı olarak tesadüf ettiğimiz bu boyların bölgede yaşamış oldukları söylenebilir. Adını boy, oymak, cemaat ve taifelerden alan diğer köy isimleri ise şunlardır: *Evcı (2)*, *Alembeyli (2)*, *Aydoğanoğlu*, *Baraklı*, *Çandır*⁷, *Erkekli (2)*⁸, *Eynell-i Kebir-Eynell-i Sagir*⁹, *Faraşlı*¹⁰, *Göçerli*¹¹, *Kavurgalı*, *Kaygılı*, *Kılıçlı*, *Menteşe*¹², *Sekili*, *Şarklı*, *Çiçekli (3)*, *Demircili*, *Süleymanlı*, *Sarılar (2)* (NFS. d. 2052: 104; NFS. d. 2051: 306; NFS. d. 2051: 182; NFS. d. 2051: 338; NFS. d. 2051: 277; NFS. d. 2052: 61; NFS. d. 2052: 347; NFS. d. 2051: 231; NFS. d. 2052: 225; NFS. d. 2051: 248; NFS. d. 2053: 80; NFS. d. 2051: 196; NFS. d. 2053: 38; NFS. d. 2051: 283).

Öte yandan *Bektaşlı* ve *Bektaşlıkışlası* adlı köyler, bölgede faaliyet gösteren aşiret isimlerini taşıyor olabileceği gibi kendilerine özgü “İslam” anlayışıyla ortaya çıkan Bektaşî tarikatının izlerini de taşıyor olabilir¹³. Zira Irène Beldiceanu-Steinherr tarafından yapılan araştırmada, Orta Anadolu’da adını Bektaşî tarikatının manevi kurucusu Hacı Bektaş Veli’den aldığı düşünülen kalabalık bir Bektaşlı aşiretinin yaşadığı tespit edilmiştir (Beldiceanu-Steinherr, 2010: 130-187). Dolayısıyla yukarıda ileri sürdüğümüz iddia göz önünde tutulmalıdır. Yine şeyh, derviş ve baba gibi adlardan türetilen köy isimlerinin mevcudiyeti bölgede faal olan şeyh ve dervişlerle ilgili olmalıdır. Bunlara örnek olarak *Çayırşeyhi (2)*, *Demirşeyh*, *Etyemezşeyhler*, *Karaşeyh*, *Babalı*, *Babayağmur* ve *Işıklı (2)*¹⁴ gibi köyler verilebilir (NFS. d. 2052: 34; NFS. d. 2053: 13. NFS. d. 2053: 168; NFS. d. 2052: 221; NFS. d. 2053, s. 165; NFS. d. 2052: 22; NFS. d. 2052: 362).

Anadolu’nun farklı bölgelerinde gördüğümüz fakı ya da fakih¹⁵ kelimeleriyle oluşturulan yer adları Bozok Sancağı’nda da karşımıza çıkmaktadır. *Alıfakih*, *Alıfakihli (2)*, *Ahmedfakihli*, *Boğazcuma fakihli*, *Cumafakihli*, *Dedefakihli*, *Fakıbeyli*, *Fakihli (2)*, *Hacıfakihli*, *Halilfakihli* ve *İsafakihli* şeklinde oluşturulan köy adları âlimlerin halk arasındaki etkisinden kaynaklı olarak verilmiş olmalıdır (NFS. d. 2051: 188; NFS. d. 2051: 224; NFS. d. 2052: 55; NFS. d. 2052: 268; NFS. d. 2052: 389; NFS. d. 2052: 387; NFS. d. 2052: 254; NFS. d. 2052: 349; NFS. d. 2053: 42; NFS. d. 2051: 167; NFS. d. 2052: 213; NFS. d. 2052: 270; NFS. d. 2052: 310). Bölgede Hacı elkabı alan köy isimleri de oldukça fazladır. *Arslanhacılı*, *Çakırhacılı (2)*, *Elmahacılı (2)*, *Güdüle mahacılı*, *Hacılı*, *Hacımusalı*, *Hacıoğlu*, *Hacıosmanoğlu*, *Hacışefaati*, *Halilhacı*, *İbrahimhacılı*, *İlyashacılı*, *İsmailhacılı*, *Karahacılı-yı kebir*, *Sarıhacılı (2)*, *Şekerhacılı*, *Yazıkarahacılı* buna örnek olarak verilebilir (NFS. d. 2051: 265; NFS. d. 2051: 89; NFS. d. 2051: 285; NFS. d. 2051: 185; NFS. d. 2051: 217; NFS. d. 2051: 123; NFS. d. 2051: 230; NFS. d. 2051: 204; NFS. d. 2051: 212; NFS. d. 2051: 288; NFS. d. 2051: 199; NFS. d. 2052: 131; NFS. d. 2051: 79; NFS. d. 2053: 55; NFS. d. 2052: 271; NFS. d. 2052: 293; NFS. d. 2051: 124; NFS. d. 2052: 372; NFS. d. 2051: 414; NFS. d. 2052: 404).

1. 2. Kişilerin Varlıkları İle Alakalı Adlar

a. Kişi Adlarıyla Oluşturulan Yer Adları

Sancakta ismini kişi adlarından almış toplamda 84 yerleşim yeri tespit edilmiştir. Köken bakımından çeşitlilik gösteren bu adların 59’sı Arapça, 12’si Türkçe, 10’u İbranice, 3’ü de Farsçadır. Bunlar: *Ahmedfakihli*, *Alemdar*, *Alicik*, *Alidemirci*, *Alıfakihli (2)*, *Azizli*, *Arifler*, *Arife*, *Arifeoğlu*, *Bayezid*, *Battal*, *Bahaddin*, *Tayfur*, *Tayyip*, *Timurlu*, *Turgut*, *Turgutlu*, *Yahyalı (2)*, *Yakuplu (2)*, *Şahmuradlı*, *Süleymanlı*, *Sultan*, *Selimli*, *Selman*, *Sarıfatmalı*, *Salih*, *Ramazanlu (2)*, *Recepli*, *Paşa*, *Paşabey*, *Paşapolatlısı*, *Ömerlü*, *Ozan*, *Orhanlı*, *Mükremin*, *Musabeylü*, *Melikli*, *Mehmedbeyli (2)*, *Maksudlu*, *Köse Ali*, *Köse Yusufu*, *Kemalli (3)*, *Kara Yakup*, *Kara Veli*, *Karaosmanoğlu*, *Karaca Ahmedlü*, *İsraillü*, *İsafakihli*, *İsabeyli*, *İnallu*, *İlyashacılı*, *İlbeyli*, *İdrisli*, *İbrahimhacılı*, *Hazarbeyli*, *Haydarlı*, *Hamzalı*, *Halilhacı*, *Halilfakihli*, *Hacımusalı*, *Gök Ahmedli*,

⁷ Çandır aşireti için bkz. (Şahbaz, 2020: 147; NFS. d. 2052: 25).

⁸ Erkekli aşireti için bkz. (Gülten, 2023: 177).

⁹ Bu köy adının esasından İnallı aşiretinden geldiği ancak zamanla Eynelli’ye dönüştüğü bilinmektedir. Bkz. (Gülten, 2023: 185; NFS. d. 2052: 308-309).

¹⁰ Kayıtlarda aşiret adı olarak tesadüf edilmiştir. Bkz. (NFS. d. 2052: 237; Gülten, 2023: 178).

¹¹ Bölgede Göçerhacılı adıyla yaşamış olan aşiret, ilerleyen dönemlerde Göçerli köyü olarak kaydedilmiş olmalıdır. Bkz. (Gülten, 2023: 216; NFS. d. 2051: 274).

¹² Bu köy adını Menteşeli aşiretinden almış olmalıdır. Bkz. (NFS. d. 2052: 65; Gülten, 2023: 114).

¹³ Bozok Sancağı’nda Bektaşilik’in 13. yüzyıl sonlarından itibaren faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bkz. (Koç, 2000: 490; NFS. d. 2053: 127; NFS. d. 2052: 140).

¹⁴ Işık: “Bektaşî Dervîşi”. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Tarama Sözlüğü, 2025); NFS. d. 2051: 409; NFS. d. 2052: 2).

¹⁵ Fakih: “Din bilgini, fıkıh âlimi.” Bkz. (Karaman, 1995: 12/ 126-127).

Gedik Hasanlı, Hasançı, YavıHasan, Emirözü, Emirli, Emirhan, Emirgazili, Cuma fakihli (2), Çihanpaşa, Cihangirli, Celal, Caferli, Caferli-i kebir, Benli Hasan, ve Zeyneddin'dir¹⁶. En çok kullanılan isimler ise Ali, Ahmet, Yakup ve Kemal'dir. Arapça kökenli isimler diğer adlara nispetle daha çok kullanılmıştır. Tercih edilen bu isimler bölgenin tarihi ve inanışlarıyla alakalı önemli ipuçları barındırmaktadır.

b. Meslek ve Rütbe Bildiren Adlar

İnsanların mesleki unvanlarının da yer adlarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Sancak içerisinde tesadüf ettiğimiz *Kuşcu* köyü bu duruma örnek teşkil etmektedir. Mevcut adlandırma, kuş yetiştiriciliği yapan kişilerden esinlenilerek oluşturulmuş olmalıdır¹⁷. İlmiye sınıfındaki meslek grupları da yer adlarında kullanılmıştır. *İmamoğlu Kömü* adıyla tesadüf ettiğimiz köy, Osmanlıdaki babadan oğula intikal eden meslek anlayışına uygun olarak babasının mesleğini seçen kimsenin adını almış olmalıdır (NFS. d. 2051: 410). Yine aynı sınıfa mensup olan kadı da; *Kadı, Kadıgüllü, Kadılı (2), Kadışehri* gibi köy adlarıyla kayıtlara geçmiştir (NFS. d. 2053: 66; NFS. d. 2052: 91; NFS. d. 2051: 98; NFS. d. 2051: 328; NFS. d. 2052: 186).

Devlet hizmetlerini ifa eden “kethüda” da doğrudan yer adlarında kullanılmıştır. Nitekim bölgede *Kethüda* isimli köy mevcuttur (NFS. d. 2051: 194). İslam devletlerindeki esnafı, din kaidelerine göre denetleyen ve kamu düzenini koruyan “muhtesib” adlı memur da yerleşim birimlerine isim olarak verilmiştir. Oldukça mühim bir görev icra eden bu memurları *Muhtesip* adlı köyün menşesine dayandırmakta herhangi bir beis yoktur (NFS. d. 2052: 221; Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025). Toplum içerisinde en çok ihtiyaç duyulan mesleklerin de yer adlarında kullanıldığına şahitlik etmekteyiz. Örneğin *Alidemirci* ismiyle dikkat çeken köy, bu adı demirciliği meslek edinmiş bir kimseden almış olmalıdır (NFS. d. 2052: 62). Zira demircilik faaliyeti, Osmanlı döneminde bilhassa askeri sahadaki öneminden dolayı yaygın bir şekilde icra edilmekteydi. El tezgâhında bez dokuyan kişi anlamında kullanılan “çulha” sözcüğü de sancakta bulunan *Çulha* ve *Çulhalı* köy adlarına konu olmuştur (NFS. d. 2051: 424; NFS. d. 2052: 155). Bu kez çoban yamağı anlamında kullanılan “çelttek” kelimesi Bozok'taki *Çelttek* köyüne ad olmuştur (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025; NFS. d. 2052: 235). Günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerden biri olan “çıkırıkçılık” da yer adlarında kullanılmıştır. Osmanlı esnafları arasında bulunan ve genel itibarıyla babadan oğula geçen bu meslek adına *Çıkırıkçı* köyüyle tesadüf etmekteyiz (NFS. d. 2052: 77). Rütbe ve mevki belirten sözcüklerden de yararlanılmıştır. *Beyvelioğlu, Beyyurdu (2), Sultan, Emirgazili* adlı köyler bu duruma örnek teşkil etmektedir (NFS. d. 2051: 170; NFS. d. 2052: 288; NFS. d. 2053: 80; NFS. d. 2053: 34; NFS. d. 2051: 107). Bilindiği üzere Osmanlı kara taşımacılığında develerden büyük ölçüde istifade edilmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Sarı, 2019: 303-322). Devecileri ifade eden “sarvan” kelimesinin köy adı olarak kullanıldığı dikkate alınırsa bölgede yaşayanların devecilikle tanındıkları düşünülebilir (NFS. d. 2053: 43; Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], 2025). Örnek teşkil eden diğer köy adları ise şunlardır: *Kötü Kuyumcu, Kuşcu, Külekçi, Kürkçü, Okçulu, Çavuş (2), Çavuşçulu, Çavuşlu, Çanakçı, Darıcı, Elçi, Hatip, Terzili, Ağalı* (NFS. d. 2051: 171; NFS. d. 2052: 58; NFS. d. 2052: 108; NFS. d. 2052: 163; NFS. d. 2051: 108; NFS. d. 2051: 373; NFS. d. 2051: 442; NFS. d. 2052: 265; NFS. d. 2053: 61; NFS. d. 2052: 324; NFS. d. 2052: 396; NFS. d. 2051: 196; NFS. d. 2051: 261; NFS. d. 2052: 199).

c. Vücut Özellikleri İle İlgili Yer Adları

Vücut özellikleri de yer adlarında kendine yer bulmuştur. İnsan uzuvlarıyla ilgili oldukça fazla yerleşim birimi mevcuttur. Ağzıkara, Ağzıkaralı, Akbıyıköğlu, Ayağıbüyük, Azapbaşı, Başhoroz, Başbüyük, Başınayayla, Başköy, Belkavak, Belpınar, Belvıran, Boğaz (2), Boğazcuma fakihli, Boğazlıyan, Buruncuk, Burunkışla, Dışli, Dizlik sarıkayası, Kaba Bel, Karabıyık, Kaşkıyla, Koçağız, Tekkaşlı (NFS. d. 2051: 216; NFS. d. 2051: 290; NFS. d. 2051: 329; NFS. d. 2052: 18; NFS. d. 2053: 142; NFS. d. 2051: 334; NFS. d. 2052: 157; NFS. d. 2053: 189; NFS. d. 2051: 295; NFS. d. 2052: 370;

¹⁶ Kişi adlarının kayıtlı olduğu belgeler için bkz. (NFS. d. 2052: 268; NFS. d. 2051: 134; NFS. d. 2052: 161; NFS. d. 2052: 62; NFS. d. 2051: 224; NFS. d. 2052: 55; NFS. d. 2051: 126; NFS. d. 2053: 39; NFS. d. 2053: 150; NFS. d. 2051: 237; NFS. d. 2051: 270; NFS. d. 2051: 80; NFS. d. 2051: 93; NFS. d. 2051: 112; NFS. d. 2051: 135; NFS. d. 2051: 193; NFS. d. 2051: 274; NFS. d. 2051: 323; NFS. d. 2053: 70; NFS. d. 2053: 167; NFS. d. 2051: 293; NFS. d. 2051: 294; NFS. d. 2052: 367; NFS. d. 2051: 283; NFS. d. 2053: 34; NFS. d. 2051: 102; NFS. d. 2051: 330; NFS. d. 2051: 243; NFS. d. 2052: 101; NFS. d. 2052: 301; NFS. d. 2052: 346; NFS. d. 2051: 83; NFS. d. 2052: 177; NFS. d. 2051: 299; NFS. d. 2053: 199; NFS. d. 2052: 87; NFS. d. 2051: 293; NFS. d. 2052: 383; NFS. d. 2051: 144; NFS. d. 2052: 223; NFS. d. 2051: 97; NFS. d. 2051: 341; NFS. d. 2053: 26; NFS. d. 2052: 89; NFS. d. 205: 141; NFS. d. 2051: 346; NFS. d. 2052: 96; NFS. d. 2052: 194; NFS. d. 2051: 238; NFS. d. 2051: 257; NFS. d. 2052: 23; NFS. d. 2052: 126; NFS. d. 2052: 303; NFS. d. 2052: 369; NFS. d. 2051: 250; NFS. d. 2051: 269; NFS. d. 2051: 215; NFS. d. 2051: 270; NFS. d. 2051: 104; NFS. d. 2051: 186; NFS. d. 2052: 182; NFS. d. 2052: 320; NFS. d. 2051: 424; NFS. d. 2052: 406; NFS. d. 2051: 107; NFS. d. 2052: 387; NFS. d. 2052: 304; NFS. d. 2052: 328; NFS. d. 2051: 184; NFS. d. 2052: 111; NFS. d. 2052: 392; NFS. d. 2051: 221; NFS. d. 2053: 54; NFS. d. 2052: 272).

¹⁷ Osmanlı Devleti'nde kuş yetiştiriciliği yapıldığına dair örnek bilgi için bkz. (Bostan, 2002: 522; NFS. d. 2051: 153).

NFS. d. 2051: 414; NFS. d. 2052: 322; NFS. d. 2052: 71; NFS. d. 2052: 170). Kişilerin engel durumlarını ve dış görünüşlerini yansıtan özellikler de yer adlarına yansımıştır. Keller, Köse Ali, Köse Yusuf, Parmaksız, Sağır, Sağıroğlu, Cavlak¹⁸, Deli Hasanlı, Deliler, Benli, Güzelli (NFS. d. 2053: 152; NFS. d. 2052: 89; NFS. d. 2051: 141; NFS. d. 2052: 89; NFS. d. 2053: 11; NFS. d. 2052: 228; NFS. d. 2051: 289; NFS. d. 2051, s. 190; NFS. d. 2052: 87; NFS. d. 2053: 149).

1.3. Hayvan İsimlerinden Türetilen Yer Adları

İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren, hayatın pek çok safhasında insanoğlunun temel ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olan hayvanlar, bilhassa göçebe bir toplum olan Türklerin kültürlerinde önemli rol oynamıştır. Türk kültür ve medeniyet tarihinin kaynaklarına da sirayet eden hayvanlar Divânü Lûgâtî't-Türk¹⁹, Göktürk Yazıtları²⁰ ve Kutadgu Bilig²¹ gibi önemli eserlere konu olmuştur. Çalışmamızın esas konusunu teşkil eden yer adlarında da hayvan isimlerine rastlamaktayız. Bu adlandırmalar ise genel itibarıyla çevrede yaşayan hayvan türlerinden esinlenerek oluşturulmuştur. Bu itibarla ilk olarak adını avcı kuşlarından alan Sungur ve Sungurlu köyleri karşımıza çıkmaktadır (NFS. d. 2051: 100; NFS. d. 2051: 351). Bilindiği üzere Türk kültüründe avcı kuşlar önemli bir yer tutmaktadır. Yapılan adlandırmadan da anlaşıldığı üzere sungur kuşu çevrede yaşayanların itibar ettiği bir tür olmuştur. Zira sungur kuşuna ongun ve kut gibi önemli anlamlar atfedilmiştir (Aydın, 2023: 28). Bir diğer kuş türünün adını alan yer ise Karga köyüdür. Birçok toplumun mitolojisinde yer alan kargaya, Türk mitolojisinde de olumlu ve olumsuz anlamlar yüklenmiştir²². Yine karga familyasından olan Kuzgun'un da köy adlarında kullanıldığına şahitlik etmekteyiz (NFS. d. 2052: 303; NFS. d. 2052: 409). Kuş adıyla oluşturulan yer adlarından bir diğeri de bu kez Yapalak ismiyle karşımıza çıkmaktadır. İri baykuş türünü tanımlayan bu isimle oluşturulmuş 3 köy adı bulunmaktadır. Bunlar Yapalak, Yapalak-ı kebir ve Yapalak-ı sağır'dır (NFS. d. 2051: 210; NFS. d. 2053: 203; NFS. d. 2053: 204).

Türk tarihine nüfuz etmiş olan bir diğer hayvan ise kurttur. Bozok sancağında Kurdderesi isimli köy adıyla tesadüf ettiğimiz bu hayvan, Türklerin kurt soyundan geldiği inancından dolayı oldukça özel bir tür olarak görülür. Ata, kılavuz, kutsal kurtarıcı gibi pek çok niteliğin atfedildiği kurdun yer adlarında da kullanılmış olması Türk kültüründe ne derece önemli bir motif olduğunun kanıtıdır (Altun, 2019: 91-108; NFS. d. 2052: 128). Bir diğer adlandırma da Arslanhacılı köyüyle karşımıza çıkmaktadır. Tabiatındaki en güçlü hayvanlardan biri olan Arslan/Aslan'ın; hâkimiyet, kuvvet ve hükümdarlık gibi çeşitli sembolik anlamlar taşıması Türk kültürü de dâhil olmak üzere pek çok kültürde yer edinmesini sağlamıştır. Benzer kudrete sahip olan kaplan ise Derekaplanı ve Yazıkaplanı gibi köy adlandırmalarında kullanılmıştır (NFS. d. 2051: 265; NFS. d. 2052: 117; NFS. d. 2052: 101).

Ağcakoyunlu (3), Karakoç, Eşekli-i Körkeçili, Tiftik, Karakeçili, Koyunculu adlarıyla tesadüf ettiğimiz köy isimlerinin verilme sebebi ise bölge halkının büyük bir çoğunluğunun konar-göçer olması ve geçimlerini de koyun, keçi ve koç gibi küçükbaş hayvanlardan sağlamalarından kaynaklanmaktadır (NFS. d. 2051: 164; NFS. d. 2051: 304; NFS. d. 2052: 206; NFS. d. 2053: 187; NFS. d. 2051: 310; NFS. d. 2052: 266; NFS. d. 2051: 413; NFS. d. 2052: 372). Boynu siyah koyunu ifade etmek için kullanılan "boymul" sözcüğü, Boymul ile Kötüboymul adı verilen köylerin isimlendirilmesinde ilham kaynağı olmalıdır (NFS. d. 2051: 148; Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Derleme Sözlüğü, 2025). Başhoroz köyü ise adını pek çok kültürde güneşin ve gururun sembolü olarak görülen horozdan almıştır. On iki Hayvanlı Türk Takvimi'nde de yılı simgeleyen bu hayvan türü pek çok simgesel anlam taşımaktadır (NFS. d. 2053: 173; Dalkıran, 2017: 336-348). Bir diğer hayvan adının taşıyan köy ise Domuzdöğen'dir (NFS. d. 2051: 276). Bilindiği üzere Türkler, gerek İslamiyet

¹⁸ Cavlak: "Çıpşak, tüysüz, saçsız olan." (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025; NFS. d. 2053: 185).

¹⁹ "Eserde ortak kültür ve sosyal hayatın yansımaları olarak o dönemin Türk dünyasında bulunan ve Türk toplumunun ekonomik ve sosyal hayatında etkili olan avcılık ve hayvancılıkla ilgili kavramlar, nesneler ve inançlarla ilgili kelimeleri, deyimleri görmekteyiz." Ayrıntılı bilgi için bkz. (Özden, 2019:1480).

²⁰ Türk kavimlerinin kullanmış oldukları *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* de hayvan isimleriyle oluşturulmuştur. "Göktürk Yazıtları'nı incelediğimizde yılların adları sırasıyla şöyledir: Sıçkan, Ud, Bars, Tabışkan, Ulu, Yılan, Yılkı, Koyn, Biçin, Takıgu, İt ve Lagzin." Ayrıntılı bilgi için bkz. (Külcü, 2015: 2).

²¹ "Kutadgu Bilig' in Arat metni (1947) ve Arat yayıma dayanılarak hazırlanan dizini (1979) tarandığında hayvan adı veya hayvanların çeşitli özellikleri doğrultusunda adlandırılmalarını içeren 93 kelime ile karşılaşılar." Detaylı bilgi için bkz. (Abik, 2009: 1-32).

²² Olumlu ve olumsuz durumlara birer örnek verecek olursak: İnsanlık tarihinin ilk cinayeti olan Hz. Âdem'in oğlu Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesinin ardından Allah'ın göndermiş olduğu *karga*, O'na cesedi ne yapacağına dair rehberlik etmiş böylelikle karganın yapmış olduğu öğretisi sayesinde hayvanın mahiyeti olumlu yönde artmıştır. Hz. Ali'nin mezarına pisleyen kargalar ise olumsuz duruma örnek teşkil etmektedir. Farklı örnek ve ayrıntılı bilgiler için bkz. (Demirdağ, 2017: 2; NFS. d. 2051: 110).

öncesinde gerekse İslamiyet sonrasında domuzdan uzak durmuştur. Dinin kuralları gereği kötü bir motif simgeleyen domuzun, bölgede yaşayanlar tarafından benimsenmediği türetilen köy adında da anlaşılmaktadır. İlgili bölgede yaygın bir şekilde bulunan domuzun köy adında kullanılması, gelenek ve dini değerlerin yanı sıra yerleşik tebaanın ekinlerini tahribata uğratmasından da kaynaklanabilir. Kördeve ve Develi isimli köyler ise adlarını toplumsal ve kültürel hayatla özdeşleşmiş olan deveden almaktadır (NFS. d. 2051: 205; NFS. d. 2051: 206). Lök sözcüğüyle tesadüf ettiğimiz köy de sahip olduğu kelime anlamı itibarıyla bu ismi yine bir deveden almış olmalıdır (NFS. d. 2051: 115; Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025; Sarı, 2019: 306). Aynı isimle anılan aşiretin de var olması develerin doğrudan ya da dolaylı olarak yer adlarında söz sahibi olduklarına delalet etmektedir. Bir başka adlandırma ise Yılanlı köyü ile karşımıza çıkmaktadır (NFS. d. 2053: 69). Genel itibarıyla soğuk ve korku veren bir hayvan olan yılanın yer adlarında kullanılmış olması, kutsallık ve tanrısallığı sembolize etmiş olmasından kaynaklanmış olabilir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Biray, 2013: 95-113). Yer adlarına konu olan diğer hayvan adları ise şunlardır: Çakal, Çakallı, Karacalar (2), Karacaviran, Kazlıuşağı, Yunuskıranı (NFS. d. 2053: 88; NFS. d. 2052: 236; NFS. d. 2052: 76; NFS. d. 2052: 332; NFS. d. 2053: 57; NFS. d. 2051: 225; NFS. d. 2053: 40).

1. 4. Adını Çevre ve Tabiat Koşullarından Alan Yerler

a. Coğrafya Adları

Yer adlarının kurgulanmasında o yerin coğrafi şekli de etkili olmuştur. Nitekim Bozok Sancağı'daki köyler de sahip olduğu yer şekilleri dolayısıyla pek çok farklı adla anılmıştır. Örneğin yükseltiyi ifade eden tepe kelimesiyle ilintili 15 köy adı mevcuttur. Boztepe, Tepedoğanlı, Tepeköseli (2), Karatepe ve Kızıltepe olarak adlandırılan köyler bu duruma birer örnektir. Yapılan adlandırmalar bazen de tepe kelimesiyle aynı anlama sahip olan öyük²³ kelimesi ile yapılmıştır. Çadıröyük adıyla kayıtlara geçen köy adı, muhtemelen göçebe unsurların kullanmış oldukları geleneksel konutların kurulu olduğu bir tepeyi yansıtmaktadır (NFS. d. 2051: 370). Örnek teşkil eden diğer köyler ise şunlardır: Bozhöyük, Çiçekliöyük, Kuruöyük, Külöyük, Öyük (2), Öyükkişla (2), Öyükülüalan, Yassıöyük (NFS. d. 2051: 311; NFS. d. 2052: 133; NFS. d. 2052: 244; NFS. d. 2053: 205; NFS. d. 2051: 191; NFS. d. 2052: 339; NFS. d. 2052: 356; NFS. d. 2053: 208; NFS. d. 2052: 305; NFS. d. 2053: 78; NFS. d. 2053: 85; NFS. d. 2051: 77; NFS. d. 2051: 167; NFS. d. 2052: 135; NFS. d. 2052: 341).

Coğrafi yapılardan esinlenerek verilmiş olan yer adlarına bu kez "alan" kelimesi dâhil olmaktadır. Sözlükte ilk olarak "Düz, açık ve geniş yer; meydan, saha." anlamını taşıyan bu sözcük, aynı zamanda etrafı tepelerle çevrilmiş çukur yer ile kır ve ovaları belirten araziler için de kullanılmıştır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Derleme Sözlüğü, 2025). Bozok Sancağı içerisinde alan tabiriyle isimlendirmiş 6 yerleşim birimi bulunmaktadır. Ardıçalını adını taşıyan köy muhtemelen bölgeye hâkim olan ağaç türüyle özdeşleştirilmiştir (NFS. d. 2052: 136). Zira ardıç ağacı, Türk kültürünün sembol ağaçlarından biri olmasının yanında Orta Anadolu'da da yaygın bir şekilde bulunmaktadır (Koçak, 2021: 51)²⁴. Kavakalanı ve Belkavak olarak isimlendirilmiş köyler ise tıpkı Ardıçalını köyü gibi bölgedeki ağaç türünün varlığına delil oluşturmaktadır (NFS. d. 2052: 292; NFS. d. 2051: 275). Ayrıca bu ağaç türüne eski Türk inançlarında da önem atfedilmiştir. Hayat ağacı olarak imgenelenen bu türün Türk kozmogonisinde de özel bir işlevi bulunmaktadır (Güzelderen, 2023: 434-441). Öyükülüalan adı ise yörenin sahip olduğu engebeli yapıyı işaret etmektedir (NFS. d. 2052: 135). Zira Akdağ kazasına bağlı olan bu köyün bulunduğu toprakların yarısından fazlasını dağlık alanlar oluşturmaktadır (Yozgat Kataloğu, 1991: I/296-297). Sivrialan adıyla karşımıza çıkan köy adı da aynı sebepten dolayı verilmiş olmalıdır (NFS. d. 2053: 82). Son olarak Veziralan ve Yünalanı köyleri karşımıza çıkmaktadır (NFS. d. 2052: 137; NFS. d. 2052: 243). Yünalanı adının Türklerin dokumacılık kültürüne istinaden verilmiş olması ihtimal dâhilindedir²⁵. Düz ovaları ifade etmek maksadıyla kullanılan bir diğer kelime ise "yazı" idi²⁶. Yazıkarahacılı ve Yazıkaplancılı köy adları ilgili arazi şeklini çağrıştıran yerler için kullanılmış olmalıdır (NFS. d. 2052: 404; NFS. d. 2052: 101). Taşlık viranı, Taşlık-ı kebir, Taşlık-ı sagir, Yazılı Taş köy adları ise bölgenin fiziki

²³ "Toprak tepe, höyük." (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Derleme Sözlüğü, 2025).

²⁴ Ayrıca bu ağaç türü "Tıbbın gelişmiş olmadığı eski devirlerde bitkiler ile tedavi yaygın bir şekilde kullanılmaktaydı. Ardıç türlerinin orta çağda her derde deva bir ilaç olarak kullanıldığı bilinmektedir." (Tümen ve Hafizoğlu, 2003: 89).

²⁵ "Dünyadaki en eski uygarlıklarından biri olan Türkler de kendi kültürlerine göre dokumacılık sanatını geliştirmişlerdir. Orta Asya'daki Türkler ilk önce hayvanlardan elde ettikleri yünü bükerek iplik elde etmişler ve dokuma yapmışlardır. Daha sonra farklı malzemelerle dokuma yapımı gelişmiştir." Ayrıntılı bilgi için bkz. (Gezer, 2022: 455-477).

²⁶ Yazı: "Ova, sahra, ıssız kır." (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Tarama Sözlüğü, 2025).

şartları dikkate alınarak verilmiş olmalıdır (NFS. d. 2052: 364; NFS. d. 2052: 366; NFS. d. 2052: 390). Diğer taraftan bu adlandırmalar, konar-göçerlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptıkları taş evlerden kaynaklı da olabilir (BOA TD, 315: 32-63). Bunların dışında mevcut olan Çukurlu, Çukurviran, Dağtopacı, Kayadibi gibi köy adlarının da fiziki şartlar göz önüne alınarak verildiği açıkça ortadadır (NFS. d. 2051: 399; NFS. d. 2052: 264; NFS. d. 2051: 244). Küçük ve Orta (2) adlarıyla tesadüf ettiğimiz köyler ise ilgili toprağın sahip olduğu yüzölçümü ve mevkiisiyle ilişkilendirilebilir (NFS. d. 2053: 32; NFS. d. 2053: 113; NFS. d. 2052: 154).

b. Su Kaynaklarını İfade Eden Yer Adları

Tarih boyunca insanoğlu, coğrafi yaşam alanı olarak seçtiği mekânların öncelikli olarak su kaynaklarına kolay erişilebilir bir bölgede olmasına dikkat etmiştir. Hayatın kaynağı olarak addedilen su, Bozok bölgesindeki dar ve uzun vadiler arasındaki pek çok küçük büyük akarsuda mevcuttu. Bu sahada ayrıntılı araştırmalar yapan Faruk Sümer, bahsedilen bu özelliklerden dolayı bölgeyi Özler Bölgesi olarak tarif etmiştir (Sümer, 1974: 311). Nitekim bu durum bölgenin yer adlandırmalarında da etkili olmuş ve insanlar yaşadıkları yerleri: Alpözü, Aşağı Kızılöz, Belpınarlı, Beşpınar (2), Çay, Derecik, Deredoğanlı, Derekaplancı, Derekemal, Derekişla (2), Dereköseli (2), Deremahal, Deremüminli, Ekeçay, Gökdere, Ilısu, İncesu (2), Kamışlıdere, Karaçay (2), Karakuyu, Karaözü, Karapınar, Kızılöz, Körpınar, Kurtderesi, Sazlıdere, Susuz, Taşpınar, Uzakçay, Devecipınarı, Kayapınar, Malaz²⁷, Kılıpınar ve Alimpınarı olarak adlandırmışlardır²⁸. Su, toprağın bazen üstünden bazen de derinliklerinden akmaktadır. Yüzeyde bulunmadığı zamanlarda kuyulardan tedarik edilen su, insanların yerleşimlerini de etkilemiş bunun neticesinde de kuyular etrafında pek çok köy inşa edilmiştir. Sancak içerisinde tesadüf ettiğimiz Kuyucak ve Karakuyu adlı köy isimleri de muhtemelen bir kuyudan esinlenerek verilmiştir (NFS. d. 2051: 292; NFS. d. 2053: 199). Yine Pöhrenk²⁹ adıyla tesadüf ettiğimiz Ermenice kökenli köy adı da su kanallı anlamı taşıdığından bu kategori için örnek teşkil etmektedir.

c. Bitkilerle Oluşturulan Yer Adları

Yer adlarına tabiattaki bitkiler de esin kaynağı olmuştur. Bölge geneli meyve veren ağaçlardan daha ziyade meyvesiz ağaçlarla isimlendirilmiştir. Söğüt, kavak, meşe ve elma ağacı gibi sulak ortamları seven bitkilerin yer adlarında sıkça kullanılmış olması, bölge insanlarının doğal yaşamlarının devamı için bu sulak alanları tercih ettiklerini göstermektedir. İğdecik (2)³⁰, İğdeli (2), Kavak (2), Kavakalanı, Çokumeşe, Dikmesöğüt, Hardal, Elmalı (2), Elmalık, Gökçam, Güdülkavak, Fındıklı (2), İncirli-i müselleme (NFS. d. 2053: 159; NFS. d. 2052: 177; NFS. d. 2053: 49; NFS. d. 2052: 173; NFS. d. 2053: 29; NFS. d. 2052: 176; NFS. d. 2051: 444; NFS. d. 2053: 75; NFS. d. 2053: 76; NFS. d. 2052: 204; NFS. d. 2052: 292; NFS. d. 2052: 172; NFS. d. 2051: 319; NFS. d. 2051: 137). Diğer taraftan çiçekler de bu isimlendirmelerden nasibini almıştır. Çiçekliöyük, Gelingüllü, Güllük (2), Güllüoluk, Boruk³¹. Yaprıcak adlı köy ise bitki parçalarının da yer adlarında kullanıldığını göstermektedir³². Ağaçların dibine konulan dikenli ağaç da yer adlarında kullanılmıştır Bkz. Horuk (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Derleme Sözlüğü, 2025; NFS. d. 2052: 83). Genel itibarıyla son baharda ekilen buğday bitkisini ifade eden “mengen” adı da kullanılan isimler arasında yer almaktadır. Bu itibarla Mengen köyü bu duruma örnek gösterilebilir (NFS. d. 2051: 272; Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Derleme Sözlüğü, 2025).

d. Arazinin Kullanılış Biçimine Göre Verilen Yer Adları

Bozok Sancağında arazinin kullanış şekline göre verilmiş oldukça fazla köy adı bulunmaktadır. Çalağıl-ı kebir ve Çalağıl-ı sagır köylerinin adları taşlık yer anlamına gelen “çal” kelimesi ile evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit anlamını taşıyan “ağıl” kelimesinin birleşiminden oluşturulmuş olmalıdır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel

²⁷ Malaz: “Sulak yer.” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025; NFS. d. nr. 2052, s. 66).

²⁸ (NFS. d. 2053: 112; NFS. d. 2052: 175; NFS. d. 2051: 308; NFS. d. 2051: 314; NFS. d. 2051: 421; NFS. d. 2051: 278; NFS. d. 2053: 206; NFS. d. 2052: 117; NFS. d. 2052: 46; NFS. d. 2051: 140; NFS. d. 2051: 346; NFS. d. 2051: 191; NFS. d. 2051: 267; NFS. d. 2052: 335; NFS. d. 2052: 354; NFS. d. 2051: 169; NFS. d. 2052: 290; NFS. d. 2053: 160; NFS. d. 2051: 418; NFS. d. 2052: 269; NFS. d. 2051: 404; NFS. d. 2051: 401; NFS. d. 2051: 422; NFS. d. 2053: 199; NFS. d. 2053: 101; NFS. d. 2052: 241; NFS. d. 2052: 175; NFS. d. 2052: 292; NFS. d. 2052: 128; NFS. d. 2052: 223; NFS. d. 2051: 240; NFS. d. 2052: 312; NFS. d. 2052: 167; NFS. d. 2053: 210; NFS. d. 2053: 17; NFS. d. 2052: 168; NFS. d. 2051: 211).

²⁹ Pöhrenk: “Künk.” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025; NFS. d. nr. 2051, s. 101).

³⁰ İğde: “Kokulu, sarıçiçekleri olan, çalı biçiminde bir ağaç.” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025; NFS. d. 2053: 167; NFS. d. 2051: 210; NFS. d. 2053: 69; NFS. d. 2051: 157).

³¹ Boruk: “Dağlarda yetişen kokulu, süpürge ve yakacak olarak kullanılan bir tür ot.” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025; NFS. d. 2051: 209).

³² Yaprıcak: “Yaprakçık.”; (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025; NFS. d. nr. 2053, s. 38).

Sözlük, 2025; NFS. d. 2052: 97; NFS. d. 2052: 79). Zira Bozok bölgesi küçükbaş hayvancılığın revaçta olduğu önemli bir yerdi. Yine üzerinde tarım ve hayvancılık gibi çeşitli işlerin görüldüğü yerler de köy adlarında kullanılmıştır: Çiftlik, Sunullahoğluçiftliği, Bahçecik, Yassıağıl (NFS. d. 2051: 316; NFS. d. 2052: 158; NFS. d. 2052: 174; NFS. d. 2053: 164; NFS. d. 2052: 68; NFS. d. 2052: 168; NFS. d. 2051: 151). Kışlak yeri olarak kullanıldığı düşünülen ve bu adla isimlendirilen köyler de mevcuttur: Ağcakışla, Bektaşlıkışlası, Burunkışla, Büyükkışla (2), Derekışla (2), Gökçekışla, İnkişla (2), Karakışla, Kaşkışla, Kayakışla (2), Kırankışla, Kışlagüllü, Kışla-i çiçekli, Kışla-ı karabel, Kışla-ı karabalı, Kızılcakışla, Kızılkışla, Ortakışla (2), Öyükkışla (2), Şehirkışla, Yanıkışla, Dedik³³.

Yoncalık ve Otluk adıyla tesadüf ettiğimiz köyler ise hayvanların otlatıldığı yerleri işaret etmektedir. Arpalık olarak kayıtlara geçen köy ise tarım mahsulü olan ayrıca yem olarak da kullanılan “arpa” bitkisinden adını almış olmalıdır. Keza bu bölgede arpa hasadı yaygın olarak yapılmaktaydı. Darılı köyü de bu duruma örnek gösterilebilir. Yine Ovacık, Yerçeçayır, Mezra (2), Çamurlu, Çalılı, Başına Yayla, Çorak adlı köyler de örnek teşkil etmektedir (NFS. d. 2052: 192; NFS. d. 2053: 77; NFS. d. 2052: 90; NFS. d. 2053: 181; NFS. d. 2052: 180; NFS. d. 2052: 344; NFS. d. 2052: 354; NFS. d. 2053: 76; NFS. d. 2051: 90; NFS. d. 2051: 119; NFS. d. 2051: 127; NFS. d. 2051: 396). Arazi itibarıyla dağ ve vadilerle kaplı olan Bozok bölgesinin yankı oluşumuna müsait olması yer adlarına da yansımış ve Yangı (yankı) köy adı olarak kullanılmıştır (NFS. d. 2052: 202). Ekini biçilip kaldırılmış arazi anlamı taşıyan “kozan” da Akdağ kazasına bağlı bir köye ad olmuştur: Kozan (NFS. d. nr. 2052, s. 138; Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Derleme Sözlüğü, 2025). İki dağ arasındaki geçit yeri için ifade edilen “derbent” kelimesi de yer adlandırmalarına dâhil edilmiştir. Derbent (2) adlı köyler bu kategoride değerlendirilebilir (NFS. d. 2052: 169; NFS. d. 2051: 382)³⁴.

e. Adını Bölgedeki Yapılardan Alan Yerler

Yerleşim yerlerinde inşa edilen yapılar bizlere yer adlarının belirlenmesi noktasında önemli ipuçları vermektedir. Bozok'ta adını farklı yerleşimlerden almış toplam 21 köy bulunmaktadır. Ağcakale, Kale (2), Kalecik, Kalecikkaya, Müşalikalesi, Virankalesi, Yoğunhisar isimleri ile adlandırılan köyler savunma amacıyla inşa edilen yapılara işaret etmektedir. Tekke, Tekke-i Sırçalı, Hayrantekkesi, Seyyhantekkesi, Akcami, Mescidli (2), Alakilise, Kenisa/Kilise adlı köyler ise ibadet ve tören yapılan dini yapıların birer yansımasıdır (NFS. d. 2052: 179; NFS. d. 2051: 184; NFS. d. 2053: 122; NFS. d. 2053: 41; NFS. d. 2051: 394; NFS. d. 2052: 217; NFS. d. 2052: 221; NFS. d. 2053: 162; NFS. d. 2052: 44; NFS. d. 2053: 138; NFS. d. 2052: 160; NFS. d. 2052: 184; NFS. d. 2051: 201; NFS. d. 2052: 107; NFS. d. 2053: 82; NFS. d. 2053: 91; NFS. d. 2052: 185). Künbed/Kümbed³⁵ olarak kaydedilen köy ise, bu adı Abbasiler devrinden itibaren yapılan anıt mezarlarından almış olmalıdır. Yahyasaray, Çardak, Çadırardıç, Beşik gibi isimlerle anılan köy adları ise günümüze ulaşmış yerleşim yerlerindendir (NFS. d. 2052: 123; NFS. d. 2052: 206; NFS. d. 2051: 253; NFS. d. 2052: 381). Saman ve balçık karışımından yapılan ve duvar örme amacıyla kullanılan “kerpiç” de Kerpiçcik köyüyle kayıtlara geçmiştir (NFS. d. 2051: 106; Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Güncel Sözlük, 2025). Damdan türetilmiş kelimeleri de yer adlarında görmek mümkündür. Ayırdam, Dambasan (NFS. d. 2052: 368; NFS. d. 2051: 238).

f. Harabe, Yıkık ve Yıpranmış Anlamlarını Barındıran Yer Adları

Bozok bölgesi ilk çağlardan itibaren konumu ve coğrafi yapısının etkisiyle birçok kez el değiştirmiştir. Elimizde Osmanlılar öncesi döneme ait pek fazla bilgi bulunmamakla birlikte Bozok, antik dönemlerden itibaren önemli kervan yollarının uğrak yeri olmuş ve yoğun olarak iskân edilmiştir. Ancak bu özelliğini Roma ve Bizans dönemlerinde kaybetmiştir. Tüm bunlara ek olarak bölgenin ticaret yolları dışında kalması, Sasanîler ile yapılan uzun savaşlar ve doğal savunma imkânlarının çok kısıtlı olması bölgede şehirlerin ve kır iskân merkezlerinin ortaya çıkmasını engellemiştir. Ayrıca önce Emevî ve Abbasîlerin sonra Türklerin Anadolu'ya sık sık akınlar düzenlemesi, bölgenin sürekli savaş alanı haline gelmesine neden olmuş böylelikle bölge nüfusu oldukça azalmıştır (Gülten, 2015: 7). Nitekim bu bölge, Osmanlı dönemi öncesi ve sonrasında; yaşanan savaş, şiddet sarmalı, iklim değişikliği, nüfus baskısı, kıtlık ve bunlara bağlı ortaya çıkan

³³ Bu isimle kullanılan bir kışlak, zamanla nüfus alarak köye dönüştürülmüştür. Bkz. (Gülten, 2023: 242; NFS. d. 2051: 91).

³⁴ Derbent kelime anlamı için bkz. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Etimoloji Sözlüğü, 2025).

³⁵ “İslâm âleminde, Abbâsîler devrinden itibaren, hükümdarlar, halifeler, hükümdâr eşleri ve çocukları, emirler, vezirler, âlimler, veliler, sanatkârlar ve komutanların mezarları üzerine türbeler (kubbe ve kümbedler) yapılmıştır. Yapılan türbelerin sanat tarihi ve mimârî açıdan değerli olanları pek çoktur.” Detaylı bilgi için bkz: (Kemaloğlu, 2013: 11; NFS. d. 2053: 76).

hastalıklar sebebiyle pek çok olumsuz hadise ile karşı karşıya kalmıştır (Gülten, 2019: 130). Bilhassa 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında Anadolu’da ortaya çıkan Celali İsyanları, pek çok bölgede güvensizlik, göç ve köylerin boşalması gibi ciddi sorunlar doğurmuştur (Demir, 2017: 19). Yaşanılan bu hadiseler neticesinde de pek çok köy boşalarak harap hale gelmiştir. Yine de bu dönemin izlerini taşıyan; ören, viran, köhne ve harabe gibi sözcüklerin köy adlarında kullanılmış olması, bu sıralarda da bazı iskân faaliyetlerinin olduğu anlamına gelmektedir (Gündüz, 2009: 137). Hülâsa köy isimlerinde bulunan viran ve ören gibi ön veya son ekler, esasen bölgede bulunan eski yerleşim yerlerini işaret etmektedir. 1831 tarihli nüfus defterlerine baktığımızda da bu harap köylerin ilgili eklerle nitelendirildiklerine şahit olmaktayız. Bunlar: Büyükviran, Belviran, Çukurviran, Gökviran, Kâfirviran, Karacaviran, Sarıviran, Taşlıkviran, Topalviran, Virancık, Virankalesi, Viranyurt, Köhne-i kebir, Köhne-i sagir ve Kömüşören adlı köylerdir (NFS. d. 2052: 285; NFS. d. 2052: 308; NFS. d. 2052: 127; NFS. d. 2051: 279; NFS. d. 2052: 363; NFS. d. 2053: 57; NFS. d. 2051: 177; NFS. d. 2051: 402; NFS. d. 2051: 219; NFS. d. 2052: 200; NFS. d. 2052: 221; NFS. d. 2053: 89; NFS. d. 2052: 374; NFS. d. 2052: 365; NFS. d. 2051: 249).

g. Sayı İle Kurgulanmış Yer Adları

Bilindiği üzere eski dönemlerden beri Türk halk kültüründe kutsal ya da uğurlu kabul edilen bazı rakam ve sayılar bulunmaktadır. Çeşitli anlamların atfedildiği bu sayılar, Bozok Sancağı özelinde de karşımıza çıkmaktadır. Bozok Sancağı’nda içinde rakam geçen toplamda 8 köy bulunmaktadır. Bunlar: Altılı, İkikara, Üçağaç, Üçkaraağaç, Beşdam, Beşpınar (2) ve Dokuz köyleridir (NFS. d. 2051: 171; NFS. d. 2052: 379; NFS. d. 2052: 193; NFS. d. 2052: 153; NFS. d. 2051: 386; NFS. d. 2051: 314; NFS. d. 2051: 421; NFS. d. 2051: 375). Köylere verilen adlarda geçen üç³⁶ ve beş rakamları kutsallığına inanılan sayılar arasında yer almaktadır. Bilhassa Alevilik inancında bulunan üçler, beşler, yediler ve kırklar kültü, verilen adların kaynağını oluşturmuş olabilir (Yazıcı, 2024: 399-408).

h. Çevreyi İlgilendiren Sıfatlardan Oluşturulmuş Yer Adları

Sancak içerisinde sıfatlarla oluşturulmuş pek çok yer adı bulunmaktadır ancak burada sadece diğer kategorilere dâhil edilmeyenlere yer verilecektir. Kötükuyumcu, Kötüpolatlı-yı sagir, Kötüköy (3), Kötüboymul, Yeniköy(2)(NFS. d. 2051: 171; NFS. d. 2051: 308; NFS. d. 2051: 394; NFS. d. 2052: 379; NFS. d. 2053: 202; NFS. d. 2051: 168; NFS. d. 2051: 284; NFS. d. 2052: 216).

i. Renklerle Alakalı Yer Adları

Bölgede bulunan yerlerin renklerle isimlendirilmesi genel itibarıyla mevcut yerleşim yerlerinin sahip olduğu bitki örtüsü, arazi durumu ve iklim özellikleri gibi pek çok etkenle ilişkilendirilebilir. Türk kültüründe de oldukça önemli bir yer tutan renkler, farklı anlamlar taşımalarının yanında sembolik açıdan da önemli bilgiler ihtiva eder³⁷. Bozok Sancağı özelinde renk sıfatlarıyla yapılan adlandırmalara baktığımızda ise ilk olarak beyaz rengi karşılayan ağca³⁸, ak ve akça kelimeleri karşımıza çıkmaktadır. Bu renge dair toplamda 16 yerleşim birimi bulunmaktadır. Bunlar: Ağcadam, Ağcaşehir, Ağcakale, Ağcakışla (2), Ağcakoyunlu (3), Ağcasu, Ağcain, Akbıykoğlu, Akcamı, Akoluk, Akpınar, Aktaş (2) ve Akçalı adlı köylerdir (NFS. d. 2052: 113; NFS. d. 2052: 106; NFS. d. 2052: 179; NFS. d. 2052: 120; NFS. d. 2053: 62; NFS. d. 2051: 164; NFS. d. 2051: 304; NFS. d. 2052: 206; NFS. d. 2053: 121; NFS. d. 2052: 314; NFS. d. 2051: 233; NFS. d. 2051: 201; NFS. d. 2052: 395; NFS. d. 2051: 321; NFS. d. 2052: 130; NFS. d. 2052: 340; NFS. d. 2051: 312).

Sancakta bahar mevsiminde etkili olan yağışlar, her ne kadar bölgedeki otları gün yüzüne çıkartıp yeşertse de yaşanan yoğun sıcaklar kurumalarına sebebiyet vermiştir. Bölgeye bozkır görünümü veren bu mevsimsel geçiş, yer adlandırmalarına da yansımıştır. Zira sancakta Boztepe, Bozhöyük ve Bozlar adında köyler mevcuttur (NFS. d. 2051: 311; NFS. d. 2052: 133; NFS. d. 2052: 345). Bölgeye hâkim olan bir diğer renk ise kara’dır³⁹. Karaağaç, Karaazap, Karabıyık, Karaçay, Karaçokrak, Karatepe, Karadikmen, Karakaya (2), Karakeçili, Karakışla, Karakız, Karakoç, Karakoz, Karakuyu, Karalar (2), Karalık, Karamağara, Karaosmanoğlu, Karaözü, Karapınar, Karasenir, Karaşeyh, Karaveli, Karayakub, Siyah (NFS. d.

³⁶“Eski dönemlerden bugüne birbirinden farklı inanca ve kültüre sahip pek çok toplumda “üç” sayısı önemli sayılardan biri kabul edilmiş ve kendisine yüklenen dini, büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı birtakım örf ve âdetler içerisine yerleştirilmiştir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. (Coşkun, 2010: 73-92).

³⁷“Türkler tarihlerinin en eski zamanlarından başlayarak, uzun zaman beş ana renk olarak kara, ak, kırmızı, yeşil ve sarı renkleri esas görmüş ve bu renklerden her birini dünyanın dört yönü ile merkezini ifade etmekte kullanmışlardır.” Ayrıntılı bilgi için bkz. (Genç, 1997: 1077; Ögel, 1991: 227).

³⁸ “Beyaz, beyazca.” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], Tarama Sözlüğü, 2025).

³⁹ Kara, siyah rengin yerini tutmasının yanında olumsuzluk, uğursuzluk, büyüklük, ululuk ve güçlülük gibi anlamları da karşılamaktadır. Bkz. (Karadoğan, 2004: 93).

2051: 297; NFS. d. 2052: 130; NFS. d. 2051: 81; NFS. d. 2051: 401; NFS. d. 2052: 211; NFS. d. 2052: 339; NFS. d. 2052: 208; NFS. d. 2051: 195; NFS. d. 2052: 291; NFS. d. 2051: 413; NFS. d. 2052: 64; NFS. d. 2052: 273; NFS. d. 2053: 187; NFS. d. 2053: 46; NFS. d. 2053: 199; NFS. d. 2051: 201; NFS. d. 2051: 285; NFS. d. 2052: 261; NFS. d. 2052: 248; NFS. d. 2051: 207; NFS. d. 2053: 101; NFS. d. 2052: 241; NFS. d. 2053: 152; NFS. d. 2052: 22; NFS. d. 2052: 403; NFS. d. 2052: 69; NFS. d. 2053: 200).

Yer adlarında kullanılan bir diğer renk ise kırmızı rengin yerini tutan al ve kızıl renkleri olmuştur. Bu adlar: Alaçayır, Alaçorak, Alakilise, Alamaslı, Alamadın, Kızılcaın, Kızılıklı, Kızılcumalı, Kızıldonlu, Kızılıklı, Kızılöz, Kızıllı ve Kızıltepe olarak kayıtlara geçmiştir ((NFS. d. 2053: 56; NFS. d. 2051: 292; NFS. d. 2053: 91; NFS. d. 2053: 73; NFS. d. 2052: 3; NFS. d. 2052: 7; NFS. d. 2053: 22; NFS. d. 2051: 275; NFS. d. 2053: 36; NFS. d. 2051: 441; NFS. d. 2052: 175; NFS. d. 2052: 161; NFS. d. 2052: 356). Sarı renge dair yer adları ise şunlardır: Sarımbey⁴⁰, Sarıhamzalı, Sarıçiçek, Sarıfatmalı, Sarıhacılı (2), Sarıkaya (2), Sarılar (2), Sarıöküz, Sarıteke, Sarıviran (NFS. d. 2052: 399; NFS. d. 2051: 385; NFS. d. 2051: 249; NFS. d. 2051: 124; NFS. d. 2052: 372; NFS. d. 2051: 343; NFS. d. 2053: 157; NFS. d. 2052: 331; NFS. d. 2051: 78). Renklere dair diğer köyler: Pembecik, Konurlu⁴¹ (NFS. d. 2053: 70; NFS. d. 2053: 74; NFS. d. 2051: 177; NFS. d. 2051: 179).

Sonuç

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren bünyesinde yer alan pek çok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Fethedilen bölgelerdeki meskûn yerlerin adları da bu medeniyetlerin izlerini taşımaktadır. Osmanlıların önemli sancaklarından biri olan Bozok Sancağı'nda da bu izleri görmek mümkündür. 1831 tarihli nüfus defterlerinden hareketle Bozok'taki yer adları ekseriyetle; cemaat, şahıs, renk, meslek, hayvan ve tabiat adlarından esinlenerek oluşturulmuştur. Köken bakımından çeşitlilik gösteren bu adların büyük bir çoğunluğu Türkçedir. Bu noktada Bozok'ta ağırlıklı olarak Türk-İslam kültürünün etkili olması bölge nüfusunun büyük oranda Türklerden oluştuğuna delalet etmektedir. Ancak, Arapça, Farsça ve İbranice gibi farklı dillerden oluşturulan yer adları da mevcuttur. Örneğin, şahıs adlarının ele alındığı kategoride yer adlarının yaklaşık %70'i Arapça, %14'ü Türkçe, %11 İbranice, %3'ü de Farsçadır. Öte yandan yoğun bir Türkmen yerleşimine sahne olan Bozok bölgesindeki köy isimlerinin neredeyse yarısından fazlası aşiret adına dayanmaktadır. Verilen bu adlarda bölgede yaşayan boylar etkili olmuştur. Yapılan adlandırmalarda boy beylerinin isimlerinin yer alması ilgili aşirete olan bağlılığı göstermektedir. Nüfus defterlerinde mevcut olan köy adlarının zaman içerisinde değişime maruz kaldığı, yöre için önceden hazırlanmış olan tahrir defterlerinden de anlaşılmaktadır. Dönemler arası yapılan kıyaslarda eski sakinlerinin ismini taşıyan bazı köy adlarının ilgili dönemde değişime uğradığı görülmektedir. Buna Eynelli köyü örnek gösterilebilir. Zira bu köy adı esasından İnalı aşiretinden dolayı bu ismi almış ancak zamanla Eynelli'ye dönüşmüştür. Aynı şekilde bölgede Göçerhacılı adıyla dikkat çeken bir başka köy de ilerleyen dönemlerde Göçerli köyü olarak kaydedilmiştir. Diğer taraftan sancaktaki sakinlerin yer adlandırmalarının önemli bir kısmını tabiatla dair isimler oluşturmaktadır. Bozok'u kendilerine vatan seçenler, yaşadıkları yerleri adlandırırken arazi yapısından tutun da su kaynaklarına kadar pek çok coğrafi etkenden esinlenmişlerdir. Yine yerleşim yerlerinde inşa edilen yapılar da yer adlarına ilham olmuştur. Bu noktada savunma ve ibadet için inşa edilen yapıların köy adlarına kaynaklık ettiğine tesadüf etmekteyiz. Keza renk kategorisinde ele aldığımız köy adları da genel itibarıyla mevcut yerleşim alanlarının sahip olduğu bitki örtüsü ve iklim özellikleri gibi pek çok etkenle ilişkilendirilmiştir. Son olarak yer adlarında hayvanlardan da istifade edilmiş olması sancakta bulunan halkın Türk kültür ve medeniyet tarihinin izlerini yansıttığı yadsınamaz bir gerçektir. Bozok Sancağı'ndaki yer adlarına baktığımızda ad verme geleneğinin önemini ve bu coğrafyada yaşamış olan insanların topraklarına ve milli özelliklerine olan aidiyetliklerine şahitlik etmekteyiz.

Yazar Katkıları: *Tek Yazar* Fikir ; *Tasarım Denetleme* ; *Kaynaklar* ; *Veri Toplanması ve/veya İşlemesi* ; *Analiz ve/veya Yorum* ; *Literatür Taraması* ; *Yazıyı Yazan* ; *Eleştirel İnceleme*

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*

Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*

Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Etik Kurul Belgesi: -

⁴⁰ Sarım: "Sarımtrak, sarımsı." (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK] Derleme Sözlüğü 2025; NFS. d. 2052: 317).

⁴¹ Konur: "Esmer, açık kestane renginde olan." (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK] Güncel Sözlük 2025; NFS. d. 2052: 67).

Author Contributions: *Sole Author* Concept ; Design ; Supervision-Resources; Data Collection and/or Processing; Analysis and/or Interpretation ; Literature Search ; Writing Manuscript ; Critical Review

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Ethical Committee Approval: -

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA)

- a. Nüfus Defterleri (Nfs. d): 2051, 2052, 2053.
- b. Tahrir Defterleri (TD): 315.

2. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi

- a. Tahrir Defterleri (KKA. TD): 31.

Araştırma ve İncelemeler

- Abik, A. D (2009). Kutadgu bilig’de hayvan adları, Zehra Toska (Ed), *Cem Dilçin Armağanı I*, 3/1, 1-32.
- Altun, Z. (2019). Türk kültüründe kurt kavramı üzerine bir inceleme, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 8/22, 91-108.
- Aydin, Y. A. (2013). Osmanlı dönemi ve öncesinde avcı kuşlardan sungur üzerine bazı notlar, *Tarih Dergisi*, 57, 25-44.
- Beldiceanu Steinherr, İ. (2010). Osmanlı tapu-tahrir defterleri ışığında Bektaşiler (XV.-XVI. yüzyıllar), *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 3, 130-187.
- Biray, N. (2013). Terim dünyamızda yılan: kavram, anlam ve yapı bakımından, *Avrasya Terim Dergisi*, 1/2, 95-113.
- Bostan, M. H. (2010). *XV-XVI. asırlarda trabzon sancağında sosyal ve iktisadi hayat*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2002.
- Çıblak Coşkun, N. (2010). Tahtacılar üç sayısı ve üçleme, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56, 73-92.
- Dalkiran, A. (2017). Türk kültür ve sanatındaki horoz/tavuk sembolizminin çağdaş resim sanatındaki yansımaları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 336-348.
- Demir, A. (2017). Osmanlı devleti’nde yörükler ile yerleşiklerin kavgası: kayıp köyler meselesi, *Akademik Bakış Dergisi*, 11/21, 15-31.
- Demir, A. (2016). Şahıs adlarından hareketle nüfus hareketleri ve iskan tarihi çalışmalarına bir katkı: karahisar-ı behramşah nahiyesi örneği, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 5-7 Mayıs*, 451-458.
- Demirdağ, M. F. (2017). Alevi-bektaşî şiirinde kuş mitolojisi, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 2, 12-18.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-türkçe ansiklopedik lügat*, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.
- Eraslan, K. (1986). Bok-ok ve üç-ok oğuz kolu adları hakkında, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 34, 5-8.
- Eröz, M. (1966). Ege bölgesinde yer (köy ve şehir) adları, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Genç, R. (1997). Türk inanışları ile milli geleneklerinde renkler ve sarı-kırmızı-yeşil, *Erdem Dergisi*, 9/27, 1075-1110.
- Gezer, Ü. (2022). Başlangıcından 16. yüzyıla kadar, türk dokuma sanatındaki üslup, desen, motif ve sembollerin tarihine bakış, *Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı*, 5/3, 455-477.
- Gülten, S. (2019). Osmanlı anadolu’sunda bir iskân hikâyesi: bozok sancağı’nda aşiretler, köylüler ve celâlîler (16-19. yüzyıllar), *History Studies International Journal Of History*, 11/1, 128-154.
- Gülten, S. (2016). Atayurttan anayurda yörükler, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Gülten, S. (2015). Bozok türkmenleri, İstanbul: Pervane Yayınevi.
- Gülten, S. (2023). Bozok’tan yozgat’a köy ve köylüler 1522-1844, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Gündüz, T. (2020). Bozoklar, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2, Ankara, 208-209.
- Gündüz, T. (2009). Bozkırın efendileri, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Güzelderen, B. (2023). Tarihî türk dili metinlerinde kavak ağacı adlandırmaları ve bu adlandırmaların kültürel yönü, *4. International Cappadocia Scientific Research Congress*, 434-441.
- Hanılçe, M. (2013). Vatan topraklarındaki imza: türk yer adları, zile kazası örneği (1455-1575)”, *Turkish Studies*, 8/2, 89-135.
- Karadoğan, A. (2004). Türk ad biliminde renk kültü, *Milli Folklor Dergisi*, 62, 89-99.
- Karaman, H. (1995). Fakih, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 12, 126-127.
- Kemaloğlu, M. (2013). XI. –XIII. yüzyıl türkiye selçuklu devleti’nde dini eserlerinden kümbet-türbe-ziyâretgâh-namazgâh ve câmîler, *Akademik Bakış Dergisi*, 39, 1-18.
- Koç, Y. (2000). Bozok türkmenleri, *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, 197,
- Koç, Y. (2021). Dulkadirli’den osmanlı’ya bozok, *Osmanlı İmparatorluğu ve Bozok Sancağı, Yozgat*, 483-497.
- Koç, Y. (2021). Bozok 1575 iskân ve nüfus, Ankara: Net Kitaplık.
- Koçak, K. (2021). Hacı bektaş veli menakıpnamelerinde ağaç kültü (hırka dağı örneği), *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11, 49-57.
- Köken, A. H.- Örnek Büken, N. (2018). XIII. yüzyılda güçlü bir toplumun gelişmesine katkı sunan fatma bacı ve dünyanın ilk kadın örgütlerinden: baciyan-ı rûm (anadolu bacılar teşkilatı), *Lokman Hekim Dergisi*, 8/2, 113-119.
- Kurt, Y. (2020). Anadolu da kişi ve yer adları, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Külcü, R. (2015). Türklerin kültür mirası olarak 12 hayvanlı takvimi, *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1/1, 1-5.
- Ögel, B. (1991). Türk kültür tarihine giriş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özden, M. (2019). Dîvânü lügâti't-türk'te bulunan hayvan adlarının derleme sözlüğündeki izleri, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/2, 1479-1502.
- Sarı, A. (2019). Osmanlı kara taşımacılığında deve ve türkmen deveçiler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/1, 303-322.
- Sarı, A. (2018). XVI. yüzyılda dulkadirli türkmenleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sümer, F. (1974). Bozok tarihine dair araştırmalar, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara: DTCF Yayınları, 309-381.
- Şahbaz, D. (2020). 1831 tarihli nüfus defterlerine göre bozok sancağında aşiretler", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2/3, 143-164.
- Şahbaz, D. 2024. *Mamalı türkmenleri*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Tümen İ.-Hafızoğlu, H. (2003). Türkiye'de yetişen ardıç (juniperus l.) türlerinin kozalak ve yaprak uçucu yağlarının birleşiminde bulunan terpen grupları, *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 5/5, 88-95.
- Türkay, C. *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul: Tercüman Kaynak Eserler, 1981.
- Yazıcı, H. (2024). *Bozok sancağı'nda aşiretlerin iskânı: pehlivanlı aşireti örneği (18-19. yüzyıllar)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Yazıcı, H. (2024). Kırklar inancının somut izlerine dair bazı gözlemler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 111, 399-408.
- Yediyildiz, B. (1984a). Ordu ili yer-adları, *Türk Kültürü Araştırmaları*, 22, 20-36.
- Yediyildiz, B. (1984b), Yer adı verme usulleri, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, 25-41.
- Yozgat Kataloğu*. (1991). İstanbul: Yozgat Kültür ve Danışma Derneği.

Elektronik Kaynaklar

Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK]. <http://sozluk.gov.tr> (2025)